

MUHABBET ATEŞİ

DURSUN
GÜRLEK

OSMANLI ZARÂFETİ

Klasik Osmanlı mimarisinde âhenge, üslûba ve tenasübe büyük bir önem verildiğini biliyoruz. Bu özellik ve güzellik, kendini daha çok kubbe ve minâre dengesinde gösteriyor. Klasik Osmanlı mimarisinde, minâre kubbeden biraz daha yüksekte tutuluyor. Aradaki bu yükseklik farkı öyle ayarlanıyor ki siz mâbedi seyrederken gözünüzü rahatsız edecek herhangi bir manzara ile karşılaşmıyorsunuz. Bilakis her biri, birer zarâfet örneği olan bu Osmanlı câmilerini daha fazla temâşâ etme ihtiyâcını hissediyorsunuz.

İşte sanat budur!..

Diğer bir özellik de şu ki, minâre dâima câminin sağında bulunur. Minâresi solda olan câmi nâdirdir. İşte bu nâdir câmilerden biri de Sultanahmed'deki Firuz Ağa Câmiî'dir. Sebebine gelince, bu küçük mâbed yapıldığı sırada sağ tarafında oturan Hristiyan halkın sayısı, sol tarafında ikamet eden Müslüman nüfûsa oranla daha fazlaydı. Derler ki, işte bu sebepten dolayı Hristiyan ahâliyi fazla rahatsız etmemek için adı geçen câminin minâresi sol tarafına yapıldı. Bunun belki daha başka sebepleri de vardır ama ben diğerlerini bilmiyorum.

Sözün burasında şunu da söylemek isterim ki, elif harfine benzetildiği için minâre tevhid işâreti olarak da kabul ediliyor. Lafzatullah dediğimiz mübârek “Allah” sözünün ilk harfi eliftir. Osmanlı âlimleri ve ârifleri, aynı zamânda edip ve lebib kimseler oldukları için hiçbir zamân edebi ve nezâketi elden bırakmıyorlar. Konuşurken ve yazarken zarâfet örnekleri sergiliyorlar. Ezcümle “Allah” kelimesini yazarken ilk harf olan elif ile son harf olan “he”yi yan yana getirip öyle kaydediyorlar. Lütfen, bu dediklerimin daha iyi anlaşılması için Arap harfleriyle yazılış şeklini gözünüzün önüne getiriniz. Buna göre câminin sağındaki minâre “Allah” lafzının elifi, solundaki kubbe ise aynı lafzatullahın “he” harfi olmuş oluyor. İşte böyle yan yana gelen bu iki harf, İslâm mâbedi olan câminin maddî yapısında bile mânevî özelliklerin ve güzelliklerin sergilenmesine vesîle oluyor.

Az daha unuttuyordum. Allah kelimesini kısaltarak, yâni baştaki elif harfi ile sondaki “he” harfini yan yana getirmek sûretiyle yazınca karşımıza “Âh” çıkıyor. Allah ism-i celîlini telâffuz edince derinden bir nefes aldığımız gibi, “Âh” diye inleyince de yine hâlimizi âlemlerin Rabbi olan Allah’a arz etmiş oluyoruz. Evet evet... Âh çekenle Allah diyen aynı kişidir. Nitekim şâir de bunun böyle olduğunu şu beytiyle dile getiriyor:

Can ağzıma gelmektedir Allah dedikçe

Güyâ tutuşur her nefesim âh dedikçe

-İhyâ-

MUHABBET ATEŞİ

Akıl, Allah'ın insanlara verdiği en büyük bir nîmettir. Ancak bu nîmetin aşkla, irfanla da takviye edilmesi gerekiyor. Yoksa kuru akıl tek başına yeterli değildir. Kuru akıl kişiye akıl dışı işler yaptırabilir. Unutmayalım ki insanlara zarar verenler, yine aklını şerre kullanan insanların arasından çıkıyor. Meselâ hırsızlar, akıllarını kullanarak kimsenin aklına gelmeyen usullerle hırsızlık yapıyorlar.

Şimdi biz onlara ne akıllı adamlar mı diyeceğiz!

Îlâhî ve derûnî güzelliklerden nasibini almayan akıl, sâhibini kolayca gurûra, kibire sevk edebilir. İlmî enâniyet sâhibi kimselerin, aynı zamânda çok akıllı olduklarını, akıllarını bir nev'i putlaştırdıklarını unutmayalım. Şeytânî akıllarıyla herkese tepeden bakan, tekebbürlerinden dolayı yanlarına yaklaşılmayan bu adamlara iblisin rehberlik yaptığını bir kere daha hatırlayalım. Biliyorsunuz işte bu iblis Allah'a karşı, mantık yürütmekten bile çekinmedi. Cenâb-ı Hakk Âdem Aleyhis-selâm'a secde etmeyişinin sebebini sorunca, "Yâ Rabbi! Beni ateşten, Âdem'i ise topraktan yarattın. Ateş topraktan daha üstündür!" diye cevap verme küstahlığında bulundu. Bu cevap da onun şeytanlık derekesine inmesine sebep oldu.

Demek ki kuru akıl, aynı zamânda dizginlenmemiş akıldır. Bakınız Fuzûli ne güzel söylüyor:

Ben aklımdan isterim delâlet

Aklım bana gösterir dalâlet

Akıl denilen anahtarın her kapıyı açamayacağını, aklın yanı sıra aşka da büyük bir ihtiyaç olduğunu bilmek gerekiyor. Evet bilmek, bulmak ve olmak için aklın aşk ile birlikte hareket etmesi îcap ediyor. Bilmiyor musunuz, aşk olmadan meşk olmaz. Şaşkın bir akılla, aşkın mâhiyeti anlaşılmaz. Aşkın ve taşkın bir âlemin sırlarını keşfetmek için, aşkın rehberliğine muhtâcız. Akıl, hiç şüphesiz ki, gerekli bir fenerdir. Ama ötelere, ötelere ötesine doğru çıkılan bir yolculukta işte bu akıl fenerinin ışığı yeterli değildir. Aşkın aydınlığına şiddetli ihtiyâcımız var.

Gönüller Sultanı Hazreti Mevlânâ, “aşk”ı, yine aşkla anlatıyor. Aşkın kaynağı ilâhî sevgi olduğuna göre, onu şerh edecek ancak aşkın, kendisidir, diyor. Hazreti Pir, bunu bir benzetme ile ifâde ederek, kalem her şeyin vasfını yazdı, her şeyi bildirdi ama aşka gelince onun dehşetinden çatladı, aceze düştü. Aşkını akıl ile idrak ne mümkün. Akıl onu idrake çalışırken, çamura saplanmış bir merkep gibi çırpınır, buyuruyor. Onu îzah edecek bir akla sâhip değilim. Onu anlatacak, yine bizzat aşkın kendisidir, diyor.

Aşk ateşi, öyle şiddetli bir ateştir ki, cehennem ateşini bile söndürebilir. İsmâil Hâkkı Bursevî Hazretleri'nin *Ruhül-Mesnevî* isimli kitabının birinci cildinde nakledildiğine göre, nâr (ateş) diyor ki: Yâ Rabbi! Var sayılım ki sana itâat etmeseydim, benden daha şiddetli bir nesne ile azap eder miydin? Âlemlerin Rabbi buyurdu ki: Nâr-ı kübrâmı (Büyük ateşimi) senin üzerine musallat ederdim. Nâr dedi ki: Benden daha

büyük ateş var mı? Yüce Allah, o zamân şöyle buyurdu: Evet var. Bu, velîlerimin kalplerine yerleştirdiğim nâr-ı muhabbet-tir (Muhabbet ateşidir). Bundan anlaşılıyor ki emânet-i kübrâ denilen büyük emânetin sırrı, işte bu aşk üzerine kuruludur. Onun için insandan başka hiç kimse ona tahammül edemedi. Zîra en büyük azaptır.¹

Yûnus'umuz aşk ateşinin özelliklerini şöyle dile getiriyor.

*Dağa düşer kül eyler, gönüllere yol eyler Sultanları kul eyler,
hikmetli nesnedür aşk Denizleri kaynadur, mevce gelür oynadur
Kayaları söyledür, kuvvetli nesnedür aşk*

Yûnus Emre

---

1 Mehmed Ali Ayni, *Türk Azizleri*, s. 123.

LEVHİMAHFUZ

Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak her şeyin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levhaya, “Levhimahfuz” deniliyor. “Mahfuz” kelimesinden de anlaşıldığı gibi, bu levhadaki yazılar koruma altında bulunuyor. *İslâm Ansiklopedisi*’ndeki kayda göre, levhimahfuz terkibi, Kur’ân’ın çok şerefli ve değerli olduğu ve levhimahfuzda bulunduğu ifâde edilen bir sûrede geçiyor. *Kur’ân-ı Kerîm*’de levhimahfuz yerine kitap, kitâb-ı mübin, kitâb-ı meknun, kitâb-ı mestur, ümmü’l-kitâb terkipleri de kullanılıyor. Zîra müfessirlere göre, *Kur’ân*’da bunlarla kastedilen şey levhimahfuzdur.

Bu tür âyetlerin genel muhtevâsından anlaşıldığı üzere kâinatta meydana gelecek bütün varlıklar ve olaylar bu kitapta yazılmıştır. Gökte ve yerde, küçük büyük ne varsa, insanların ecelleri, fertlerin ve milletlerin başına gelecek musîbetlerin tamamı Allah’ın ilminde yer almış ve levhimahfuz denilen bir kütüğe kaydedilmiştir.

Evet efendim, *İslâm Ansiklopedisi*, “Levhimahfuz”u aynen böyle târif ediyor. Daha ayrıntılı bilgi almak isteyenler, tabî ki diğer İslâmî kaynaklara da başvurabilirler. Ben burada kül-

tür târihimizden, levhimahfuzun adı geçen kısa bir iki örnek vermek istiyorum:

Sultan İkinci Mahmud, musâhibi Said Efendi'yle şakalaşmaktan çok hoşlanıyordu. Onun sık sık mezar taşlarındaki yazıları okumaya uğraştığını bildiği için bir gün kendisine camları olmayan bir gözlük, yâni sizin anlayacağınız gözlük şeklinde bir çerçeve hediye ediyor ve, "Al, bu gözlük işine çok yarayacak." diyor. Bir süre sonra musâhibiyle karşılaşan pâ-dişâh soruyor, "Said, verdiğim gözlük işine yaradı mı? Mezar taşlarını bâri iyi okuyabildin mi?"

Said Efendi hiç düşünmeden şu cevâbı veriyor, "Efen-dimiz! Lüt fettiginiz gözlüğün bir de camları olsaydı değil mezar taşlarını, levhimahfuzun yazılarını bile okuyabilirdim!.."

Süleyman Nazif, son devrin büyük âlimi İbnülemin Mahmud Kemâl Bey'in hâfıza gücünü ve ilmî müktesebâtını anlatmak için diyor ki: "Bâzen karşılaştığım müşkil mes'elelerin çözümü ve kafamda oluşan soruların cevaplandırılması için çalmadık kapı bırakmazdım. İlmine, hâfızasına güvendiğim herkese sorar, kütüphâne kütüphâne dolaşırdım. Hiçbirinden beklediğim cevâbı alamayınca aklıma İbnülemin Mahmud Kemal Bey gelirdi. Unvânı 'İbnülemin', belli ki kendinden 'emin' diyerek bu aziz dostuma giderdim. Eğer o da cevap veremezse ki (Böyle bir şey hiç olmadı.) levhimahfuz mürâcaat etmek gerektiğini anlardım."

Oldu olacak, bir örnek de Ârif Nihad Asya'dan vereyim. Bayrak şâirimiz diyor ki:

Ak ederdim siyah alınyazımı; Yeri kalmazdı, mihnetin, tasanın

Bulabilsem eğer anahtarını Levhimahfuzu hıfzeden kasanın

ÇINAR KOVUKLARINDA YAŞAYANLAR

Kubbealtı'ndaki Osmanlıca derslerinde bol bol metin okutuyorum. Bâzı kelimeleri ve cümleleri açıklarken, o kelimelerin ve cümlelerin hâfızalara daha iyi nakşedilmesi için çeşitli örnekler veriyorum. Fıkralarla, şiirlerle takviye ediyorum. Bir gün, okuttuğum bir metinde geçen “salhurde” kelimesini, umûmi istek üzerine açıklamak zorunda kaldım: “sal’ Farsçada yıl, ‘hurde’ de yemiş, yenilmiş anlamına geliyor. Buna göre ‘salhurde’ yılların yiyip bitirdiği, kocaltıp eskittiği, ihtiyar ettiği şey mânâsında kullanılıyor.” dedim. Derse devam eden ve her türlü târizime katlanan kadim dostumu işâret ederek, “Eskiden böyle yaşlı başlı insanlara ‘salhurde’ derlerdi.” diye bir de ilâvede bulundum. Belki kırılır düşüncesiyle, altmışı geçtiğime göre, kendimin de bir “salhurde” olduğumu hatırlattım.

Ben size bir şey söyleyeyim mi? Yıllar, sâdece insanları değil, eşyâyı da eskitiyor. En sağlam malzemeyi bile hurdaya çeviriyor. Biliyor musunuz, bu mukaddimeyi çınar ağacına getirmek için yaptım. Zamânın tahrip edici eli, asırlara meydan okuyan çınarları bile için için oyuyor. Koca koca gövdelerin-

de oda büyüklüğünde boşluklar meydana geliyor. Hattâ bu odacıkları mesken olarak kullananlara bile rastlıyoruz. Meselâ Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde bununla ilgili birkaç örnek veriliyor. Adı geçen kaynakta belirtildiğine göre, işte böyle "salhurde" bir çınarın gövdesini kendine mesken hâline getirenlerden biri de Çıplak Osman adındaki bir meczup idi. On yedinci yüzyılın ilk yarısında yaşayan bu adam, hakîkaten ilgi çeken bir tipmiş. Bayrambaşa deresinin yanı başında bulunan bir ulu çınarın gövdesinde -hem de çıplak hâlde- tam kırk yıl geçirmiş. Halk bu adamın kerâmet sâhibi olduğuna inanıyormuş.

Aynı yüz yılda yaşayan Şeyh Mehmed Nazmi Efendi'nin, *Hediyetü'l-İhvan* isimli eserinde anlatıldığına göre, Dördüncü Murad, bir gün kıyâfet değiştirerek şehirde dolaşırken bu adamla karşılaşmış. Çıplak Osman pâdişâhın vâlidesi Kösem Sultan'ı kastederek kovuğundan, "Murad! Allah'ın emriyle ananı bana ver!" diye seslenmiş. Fenâ hâlde öfkelenen pâdişâh meczubu katlettirmeye karâr vermiş. Fakat o sırada hastalığı nüks edip ölüm döşegine yattığı için Çıplak Osman'ı îdam ettirememiş. Pâdişâhla Meczup Osman'ın mâcerasına âit temsili resim adı geçen kaynakta yer alıyor.²

İstanbul Ansiklopedisi'nde, böyle ulu çınarların kovuklarında yaşayan başka şahıslardan da söz ediliyor. Dileyen okuyucularımız oradan okuyabilirler.

Uzun bir süre çınar kovuğunda yaşayanlardan biri de Halvetî tarikatının kurucusu olan Ömer el-Halvetî Hazretleri'dir. Bilindiği gibi halvet, yalnız kalmak, tenhâda kalmak veya bir kimseyle baş başa görüşmek anlamına geliyor. Uzlet ve inzivâ yolu kabul ediliyor. Ömer el-Halvetî,

2 Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7.